KULTÚRA SLOVA

1968

ROČNÍK 2

POPULÁRNOVEDNÝ ČASOPIS PRE JAZYKOVÚ KULTÚRU A TERMINOLÓGIU ● ORGÁN JAZYKOVEDNÉHO ÚSTAVU Ľ. ŠTÚRA SLOVENSKEJ AKADÉMIE VIED

VYDAVATEĽSTVO SLOVENSKEJ AKADÉMIE VIED

KULTÚRA SLOVA

Populárnovedný časopis pre jazykovú kultúru a terminológiu

Orgán Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV

HLAVNÝ REDAKTOR
PhDr. Gejza Horák CSc.

VÝKONNÝ REDAKTOR
Ivan Masár

REDAKČNÁ RADA
E. Bajzíková, V. Betáková CSc., PhDr. G. Horák CSc., PhDr. J. Horecký DrSc., I. Masár, J. Matejčík CSc., PhDr. J. Oravec CSc., K. Palkovič, prof. PhDr. J. Ružička DrSc., J. Sabol, E. Smiešková, M. Urbančok

REDAKCIA
Bratislava, Klemensova 27

KULTÚRA SLOVA

ROČNÍK 2 — 1968 — ČÍSLO 1

Do druhého roku

GEJZA HORÁK

Na prahu druhého ročníka nášho časopisu chcel by som sa v tomto krátkom úvodnom článku dotknúť troch vecí — po prvé, spomenúť ambíciu našej redakcie; po druhé, pristaviť sa pri dnešnom živom záujme o cudzie reči a po tretie, pripomenúť vzácne národné jubileum.

1. Redakcia Kultúry slova chce, a bude sa usilovať o to, aby náš časopis sa stal celonárodným čítaním. Keď sme mu dali medzi našimi jazykovednými časopismi praktické zacielenie — šíriť správne a priliehavé vyjadrovanie v spisovnej slovenčine, a budeme sa tohto zacielenia aj pozorne pridržať — patrí (krátko povedané) na každý písací stôl ako každodenná pracovná pomôcka a dobrý radca. Má pomáhať učiteľovi aj študentovi, inžinierovi, majstrovi aj učňovi. — A koľkože má doteraz predplatiteľov? Čosi vyše dvetisíc. Nie je to ani dosť, ale ani málo, je to iba dobrý začiatok.

Voľakedy mali časopisy horlivých rozširovateľov, ktorých priam rozprávkovo zastupuje gemerský Matej Hrebenda; potom sme mali výrečných agentov a teraz máme ... alebo skôr nás má Poštová novinová služba. Aby sa ambícia redakcie splnila, budeme musieť rátať so všetkými doterajšími širiteľmi dobrých časopisov a okrem toho, pravdaže, i s Poštovou novinovou službou, lenže oveľa živšou ako doteraz. Neúnavne pôjdeme za tým, aby sa náš časopis ako aktívny činiteľ jazykovej kultúry dostal aj do rúk tých našich ľudí, čo pred ním zatvárajú dvere, i keď ho najviac potrebujú.

Donedávna platilo: Daktorí čítajú a kde-tu sa nájde i taký, čo píše. Budeme pracovať za to, aby vošlo do života: Všetci čítajú a mnohí aj píšu. Nevoláme vás teda iba za odberateľov a čitateľov časopisu Kultúra slova, lež i za jeho prispievateľov.

2. Dnes sa veľmi usilovne — malí aj veľkí — učíme cudzie reči; toto úsilie očividne vystupuje najmä v mestách. A dobre tak: doháňame neraz kocúrkovsky zameškané a priam zadychčane praxou naplňame starú múdru poučku — Koľko reči vieš, toľko ráz si človekom. Žijeme časy veľkého stretania s ľuďmi celého sveta a na toto všestranné stretanie potrebujeme vedieť cudzie reči. A keď sa už učíme svetové i menej svetové reči, mali by sme sa ich učiť dôkladne. V tom sú nám na dobrej pomoci vedomosti z nášho národného jazyka a zasa dôkladná znalosť cudzej reči, pozorné zamyslenie nad jej prostriedkami učí nás vážiť si, ba priam obdivovať vlastnú. Dôkladné poznanie cudzích reči teda od materinskej neodvádza — naopak, učí vidieť a splna prežívať jej silu, možnosti a krásu. Vedieť cudzí jazyk neznačí začať zabúdať na vlastný.

3. V jeseni tohto roku budeme oslavovať päťdesiate výročie vzniku Československej republiky, štátu dvoch rovnoprávnych slovanských národov — Čechov a Slovákov. Bude to veľký sviatok obidvoch našich národov. A pretože život národa je zrastený s jeho rečou, budeme sa neraz k tomuto jubileu vracať na pozadí rozvoja nášho národného jazyka. Dejiny našej republiky odzrkadlené rozvojom slovenčiny v poslednom polstoročí môžu nám byť dobrým ponaučením i povzbudením. A perspektíva slovenčiny v ďalších rokoch slobodného života? Skromne ju už naznačuje a bude vytrvale stavať s vami, ctení čitatelia, i náš časopis.

HLASY O SLOVE

Od teórie k praxi

Búrlivé diskusie okolo Slovníka slovenského jazyka uzavreli, zdá sa, obdobie ľahostajnosti k otázkam kultúry spisovnej slovenčiny, obdobie pasívneho, nekritického rozširovania slovnej zásoby. Ba, ako ukazuje kritika jednotlivých hesiel Slovníka, ktorú uverejňujete vo Vašom časopise, v lexikálnej oblasti nešlo len o povrchnú percepciu cudzorodých a systému slovenčiny neprimeraných výrazov, ale súčasne aj o podstatné ochudobňovanie jazyka, najmä v okruhu jeho staršej, ľudovej lexikálnej vrstvy, ktorá v prvom rade dáva slovenčine plastickosť a expresívnosť.

Mám úprimnú radosť z toho, ako sa slovenskí jazykovedci zaktivizovali vo chvíli, keď si uvedomili, že musia prejsť od registratívnej

činnosti k normotvornej činnosti; že je to najprirodzenejšia cesta spojenia teórie a praxe; že práve v takej chvíli sa jazykoveda stáva spoločenskou silou. Potvrdzuje to oživený záujem našej verejnosti o otázky jazykovej kultúry — predbežne jediná odmena za vykonanú prácu.

A predsa: slovenčina novín, televízie a rozhlasu je naďalej nedbajská. Naše deti dosiaľ majú v rukách učebnice, ktoré nerešpektujú správne jazykové cítenie. Vo vlakoch a výťahoch čítame nápisy, ktoré sú výsmechom našej materčiny. Veľká iniciatíva jazykovedcov a kultúrnych pracovníkov zaviazla vo sfére platonických želaní.

Novopečení pedagógovia sa zanovito opierajú o zvláštny blud: v boji proti bifľovaniu si vymysleli zásadu, že dieťa sa má v podstate všetko naučiť v škole, hoci je zrejmé, že nielen matematické vzorce, ale aj vybrané slová sa jednoducho treba naučiť naspamäť, a to individuálne. Následkom takejto pochybnej zásady je skutočnosť, že naša škola len na nácvik vybraných slov spotrebuje takmer 300 vyučovacích hodín, že nám maturanti zápasia s elementárnymi gramatickými poučkami a že o problémoch jazykovej kultúry nemajú ani tušenia. Škola neraz ochromuje pamäťové návyky, bez ktorých každá intelektuálna práca vychádza na psí tridsiatok.

Ukazuje sa, že v praktickom zvyšovaní jazykovej kultúry nepostačia morálne výzvy. Sú ľudia, pôsobiaci verejne, ktorých môžete sto ráz upozorňovať na neúctu k rodnej reči a sto ráz si to nevšimnú. Zaujímalo by ma napríklad, koľko škôl, národných výborov, úradov a inštitúcií, ktoré každodenne rozposielajú rozličné obežníky a tlačivá, odoberá Váš časopis.

Nazdávam sa, že je načase pripravovať nejaké zákonné ustanovenia na ochranu češtiny a slovenčiny, štátnych jazykov našej republiky. Tí, ktorí rozhodujú o znení textov určených verejnosti, musia konečne prevziať na seba aj zodpovednosť za ich gramatickú a štylistickú podobu.

zaslúžilý umelec
Vojtech Mihálik

Ks

Čítame Slovník slovenského jazyka

Pripomienky k jednotlivým heslám v SSJ, ktoré uverejňujeme na pokračovanie, sú výsledkom kolektívnej spolupráce týchto pracovníkov Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra: J. Doruľu, Ľ. Dvonča, F. Kočiš, Š. Michalusa, J. Oravca, V. Slivkovej, E. Smieškovej, M. Šalingovej a M. Urbančoka.[1]

čač — SSJ uvádza ako nespisovné, ľudové slovo. Vzhľadom na to, že sa jeho výskyt (zriedkavý) viaže na úslovie *Kúpil by sa čač, keby bolo zač,* pokladáme za vhodnejšie hodnotiť ho na pozadí slova *čača* ako kvôli rýmu apokopovanú a kvôli rytmu rodovo zmenenú podobu. Takto chápané slovo *čač* možno pokladať za spisovné slovo s príznakom hovorovosti.

Poznámka. Význam, ktorý pri slove *čač* uvádza SSJ („drobná ozdoba, ozdôbka"), sa z nášho materiálu doložiť nedá. Bolo by vhodnejšie vykladať celé úslovie: robila by sa paráda, keby bolo za čo.

čákov — SSJ druhý význam („čiapka pripomínajúca prilbu") uvádza ako nespisovný, ľudový. Tento význam sa nedokladá, preto nie je celkom jasné, o čo ide. Podľa dokladového materiálu sa z rámca prvého významu („klobúk býv. rakúsko-uhorských vojakov podobný prilbe") vymykajú iba dva doklady: *hasičský čákov* a *úradný čákov bubeníka.* Okrem toho máme od P. Karvaša doklad na prenesené použitie: *Potom sa (Kaukaz) neočakávane uspokojí, poslušne zasvieti ľadovcovým čákovom, rozprestrie sa rozkošnícky v tuhom slnci.* Tieto doklady však nedávajú dôvod na vyčlenenie spomenutého druhého (a ešte nespisovného) významu. Treba ich zahrnúť pod prvý význam, ktorý, pravda, musíme rozšíriť (napr. takto: pokrývka hlavy — najmä vojenská v rakúsko-uhorskej armáde — kužeľovitého alebo prilbovitého tvaru, často ozdobná).

Poznámka. Ako druhý význam slova *čákov* (ani ten by sme nepokladali za nespisovný) by bolo možno uviesť tento: papierová čiapka tvaru sploštného kužeľa (takéto čiapky si robia deti, obyčajne pri hre na vojakov). Tento význam však — hoci je všeobecne známy — náš materiál nezachytáva.

---

[1] Podrobnejšie pozri v 1. a 2. čísle minulého ročníka nášho časopisu.

čapkať — SSJ tretí význam („rukou jemne udierať, tľapkať") uvádza ako nespisovný, krajový (Tajovský: *Raz ju hreší, po rukách čapká otec, raz mať*). Primeranejšie je pokladať sloveso *čapkať* (v uvedenom význame) za spisovné, a to expresívne. Dôvodom je tu aj to, že sloveso *čapnúť* vo význame „prudko, silno udrieť, napr. rukou, dlaňou, tľapnúť, čapiť" SSJ pokladá za spisovné. Pomer medzi *čapnúť* a *čapkať* je potom v podstate taký ako medzi *buchnúť* a *buchkať, capnúť* a *capkať* ap.

Poznámka. Okrem uvedeného dokladu od Tajovského sa tento význam slovesa *čapkať* dokladá ešte citátom od M. Figuli: *Najviac si čapkal temeno.* Tento citát sa však uvádza omylom, ktorý vznikol pre nedostatočný kontext. Širší kontext ukazuje, že ide o iný, ďalší význam („polievať si vodou, máčať si"): *Zohol si hlavu a oblieval ju vodou. Tiekla mu cícerkom po šiji a po košeli. Najviac si čapkal temeno a niekoľko ráz sa nachlípal z dlaní.*

čapor — SSJ uvádza ako nespisovné, nárečové slovo s významom „pastiersky bič s krátkou rúčkou, korbáč".[2] V našom materiáli máme iba dva doklady od P. Blahu. Na ďalšie však možno usudzovať z výčitky M. Rázusovej-Martákovej (KŽ IX, 27): „V slovníku (Pravidiel slov. pravopisu) niet ani *čapora,* ani *tatarca,* hoci ním plieskajú pastieri tak u Hviezdoslava, Kukučína, ako u Rázusa i Tajovského." Slovo *čapor*[3] pokladáme za primerané hodnotiť ako spisovné aj preto, že pomenúva vec, ktorá je na úrovni reálie.

Poznámka. Taký istý názor máme aj o synonymnom *tatarec.* SSJ aj toto slovo uvádza ako nárečové.

čarúnok — SSJ uvádza ako nespisovné, nárečové slovo. Za primeranejšie pokladáme hodnotiť ho ako spisovné, a to hovorové slovo (v SSJ sa tak hodnotí rovnako utvorené *podarúnok; budúnok* SSJ označuje ako zastarané; za hovorové by sme pokladali aj slovo *darúnok,* ktoré SSJ označuje ako nárečové).

čas — SSJ frazeologické spojenie *mať svoj čas* (= mať menštruáciu) hodnotí ako nespisovné, ľudové. Myslíme, že ide iba o meliorativne vyjadrenie, o ktorého spisovnosti pochybovať netreba.

---

[2] *Korbáč* tu nie je vhodné synonymum. V SSJ sa vykladá takto: „z remienkov alebo prútov upletený bič".

[3] Zo starších slovníkov ho uvádza napr. Pecháň. Je aj v slovníku A. Jánošíka — E. Jónu.

častokrát — SSJ uvádza ako spisovné, hovorové slovo. Proti tomuto slovu sa už viackrát vyslovili námietky a o jeho spisovnosti sa pochybuje. Doklady nepodopierajú tvrdenie, že ide o hovorový prostriedok. Správnejšie by bolo bývalo, keby SSJ bol uviedol pochybnosť o spisovnosti slova *častokrát* tak, že by ho ako heslové slovo bol uviedol menším typom a spisovný ekvivalent *často* polotučne.

čeľusť — SSJ druhý význam (otvor, dvierka do pece") hodnotí ako nespisovný, ľudový. Tento význam sa zakladá na prenesení prvého (kosť v prednej spodnej časti hlavy). Za vhodnejšie pokladáme hodnotiť ho ako spisovný, a to zriedkavejší význam, synonymný so slovom *čeľustie.*

čepiec — SSJ frazeologické spojenie *narodiť sa v čepčeku* uvádza ako nespisovné, ľudové. Nevidíme dôvody, prečo by sa malo o spisovnosti tejto frázy pochybovať.

Poznámka. Výklad v SSJ nie je celkom adekvátny. *Narodiť sa v čepčeku* (vraví sa aj *v čepci, v čiapočke)* neznačí iba „(narodiť sa) s tenkou blankou na hlave". Malo sa dodať, že sa to chápe ako znak, ktorý dieťa predurčuje na šťastný život. Ukazuje na to Kukučínov doklad: *Chlapček sa v čepčeku narodil. Hej, málo tých, čo by hneď prírodou boli tak vyznačení. Staré ženy prorokovali ako naisto, že ten chlapec, nech sa dá na čokoľvek, vždy bude šťastný.* Obdobnú možnosť výkladu naznačuje Kálalov slovník: *narodil sa v čepci* = na šťastné planetě.

čerešňovka — SSJ uvádza ako nespisovné, nárečové slovo s dvoma významami: „1. čerešňovica; 2. fajka z čerešňového dreva". Pochybnosti o spisovnosti prvého významu môžu vzniknúť preto, že názvy pálených liehovín sa tvoria príponou *-ica.* Jednako by sme tvorenie príponou *-ka* nepokladali za nespisovné (nárečové), ale za spisovné, a to zriedkavé (slovo *višňovka* sa v SSJ hodnotí ako hovorové; aj tu by sme hovorili o zriedkavosti). Druhý význam slova *čerešňovka* treba za spisovný pokladať jednoznačne. Takým istým slovotvorným postupom sú utvorené napr. slová *penovka* („fajka v morskej peny", v SSJ hovorové); *drevienka* („predmet vyrobený z dreva, obyč. fajka alebo nádoba na vodu"); *hlinienka* („predmet vyrobeny z hliny, obyč. fajka").

červánky — SSJ uvádza ako básnické zastarané slovo. Doklady ukazujú jednak na to, že nejde výlučne o básnické slovo (odhliadnuc od dokladov z beletrie, máme doklad aj z odbornej literatúry), jednak na to (a to najmä), že nejde o zastarané slovo. Väčšina dokladov (okolo desať) je totiž od súčasných autorov a nedá sa na nich vybadať

zámer archaizovať,[4] ani archaicky nepôsobia. Preto by bolo bývalo vhodnejšie (ako sa na to už viac ráz poukázalo) toto pomerne nové prevzatie z češtiny[5] (absolútna väčšina dokladov je po roku 1930 a z tých zas väčšina po roku 1940) pokladať za nespisovný ekvivalent spisovného a dávno ustáleného slova *zore* V SSJ malo byť slovo *červánky* ako heslové slovo vytlačené menším typom a slovo *zore* ako jeho spisovný ekvivalent polotučne.

česno, česlo — SSJ uvádza ako ľudové slová s významom „otvor do úľa, ktorým včely vletujú a vyletujú, letáč". Na podobu *česno* máme štyri doklady (tri z odbornej literatúry, z beletrie ho má Jilemnický), *česlo* je doložené tri razy (z beletrie dva razy: F. Kráľ a Z. Jesenská). Existenciu týchto slov v ľudovej reči (v nárečiach) sa nám overiť nepodarilo.[6] Naopak, niektoré zistenia nástojčivo presviedčajú o tom, že so všetkou prevdepodobnosťou nejde o slovenské slová (tobôž nie ľudové; pochybnosti o nárečovosti vzbudzuje už to, že väčšina dokladov je z odbornej literatúry), ale o české, ktoré sa v slovenskom kontexte vyskytli už dávnejšie. Zdá sa však, že sa od samého začiatku uvedomovalo, že ide o české ekvivalenty slovenského *letáč*. Poukazuje na to napr. veľmi zreteľne diskusia o názvosloví letáčového traktu v časopise Slovenský včelár v rokoch 1949, 1950 (roč. XXVII, XXVIII). Namiesto obšírnejšej argumentácie odcitujeme z nej dva úryvky, v ktorých sa spomína slovo *česno:*

„Nemci majú *Flugloch,* Česi majú *česno,* Rusi majú *ljetok* a my máme *letáč*. Všetky tieto výrazy vyjadrujú vchod do úľa.

Už okolo roku 1800 Jur Fándly nazýva tento otvor *leták* a spolu s ním tento výraz používajú aj Ján Čajda a Štefan Závodník. Prekladateľ spisov Jána Csaplovicsa... Blaškovič používa slovo *letáč*. No

---

[4] Zámer archaizovať možno veľmi pekne sledovať napr. pri slove *černidlo* v dokladoch od Rázusa, Zúbka alebo Lackovej—Zory. Napr. *V prvý deň po Duchu svàtom namáčam po prvý raz brko do černidla.* (Zúbek)

[5] SSJ neuvádza údaj o pôvode.

[6] Ani v K á l a l o v o m slovníku niet hesla *česno/česlo.* Česno sa uvádza v „Českom ukazovateli" (str. 1023) a nachádza sa na str. 304 ako český ekvivalent slova *letáč.*

V našom materiáli máme dva doklady na etymologicky súvisiace slovo *čelesno.* Doklady sú zo západoslovenskej oblasti. Spomínajú sa lokality Modra, Dechtice, Boleráz, Stupava, Sobotište (v prvom doklade; ide o džbánkárstvo) a Verešvár nad Váhom (dnes Červeník). Sú to tieto doklady: *Časti starej pece sú: čelesno, štondr, interšicht...* (Národopisný sborník 1939, str. 38) *Otvor, ktorým sa pec vykuruje a sádže chlieb, nazýva sa č e l e s n o.* (Národopisný sborník 1942, str. 38) Slovo *čelesno* ako nárečové s významom „otvor do pece" zaznačuje aj SSJ.

Pamätnosti[7] nás ešte na niečo upozorňujú. Spisy písané v biblickej češtine všeobecne používajú výraz *česno*. Ale spis Rozmlauwání o včelárství od Slováka Samuela Kaunicza (str. 434) uvádza, že „česna neb letáče — tak se gmenuje djra, kterau včely lítagj", pričom v ďalšom texte používa iba slovo *letáč*."[8] Druhý citát:

„Nie je správne tvrdenie priateľa Križana, že Česi už mali svoje správne pomenovanie vchodu na *česno*, ale my že sme ešte nemali žiadne meno. V knihe prof. Juraja Palkoviča „Česko—nemecko—latinský slovník" z roku 1820 je zreteľne písané, že vchod do úľa pre včely sa volá česky *česno*, slovensky *letáč* a nemecky Flugloch."

Jungmannov slovník z r. 1835 poznamenáva, že vchod pre včely do úľa sa po česky volá *česno* a po slovensky *letáč*."[9]

Tieto dôkazy v prospech mienky, že *česno/česlo* je české slovo, sa nám vidia presvedčivé. Spomenutá diskusia v časopise Slovenský včelár ukázala, že sa v slovenčine neadaptovalo. Preto ho bolo vhodné uviesť v SSJ menším typom a spisovný ekvivalent *letáč* polotučne.

Poznámka. Variant *česlo* však máme vo včelárskej terminológii (a teda aj v zoológii) ako anatomický názov (ústie žalúdka vytvorené zo štyroch pohyblivých chlopní, ktoré sa môžu úplne uzavrieť). Rovnaký termín je aj v češtine.

Adjektíva s -krvný a ich odvodeniny v slovenčine

ŠTEFAN PECIAR

Vlastnosti krvi vyjadrujeme v slovenčine prídavnými menami *červená, biela* (červené a biele krvinky; hmyz má bielu krv), *modrá* (porov. frazeologické spojenie *má modrú krv* = je šľachtického pôvodu), *čierna* (zaschnutá krv je čierna; v rozprávkach je čierna krv symbolom zlej, napr. zlostnej, závistlivej, zákernej bytosti, podlého človeka

---

[7] Ide o knihu *Pamätnosti slovenského včelárstva* od Jána Gašperíka.

[8] Z príspevku A. Predmerského, *Slov. včelár* XXVIII, 20. Tvrdenie nie je presné, lebo v knihe S. Kaunicza sa slovo *česno* vyskytuje viackrát.

[9] Z príspevku P. Bôcika, *Slov. včelár* XXVIII, 41. Údaje nie sú v podstate nesprávne, ale nie sú presné. Palkovič totiž slovo *česno* lokalizuje na Moravu. Pri hesle *letáč* je údaj, že ide o slovenské slovo a odkazuje sa na heslo *česno*. Ani údaj z Jungmanna nie je presný. V Jungmannovom slovníku je v hesle *česno* po výklade a nemeckých ekvivalentoch údaj: „slovacice *letáč*".

alebo iného tvora, porov. frazeologické spojenie *rozlial(a) sa na kolomaž)* — to sú pomenovania farby. Krv má však aj iné vlastnosti: je *teplá* aj *horúca* alebo zasa *studená* či *chladná, čistá* alebo *nečistá.* A napokon môže byť viac alebo menej *sladká* (porov. známu bájku o medveďovi a komárovi). Niektoré vlastnosti krvi sa vyjadrujú aj slovesami: *krv prúdi, koluje, obieha, cirkuluje v žilách, tečie, valí sa, cedí sa z rany;* v prenesenom význame *krv sa búri, vrie, vari sa, pení sa, kypí* (pri vzrušení, hneve ap.) alebo zasa naopak *tuhne* (pri zľaknutí, strachu ap.). Niekedy sa krv prirovnáva k vode (a to záporne: *krv nie je voda* = 1. pokrvný vzťah sa obyčajne prejaví; 2. človek sa rozčúli, nahnevá, rozohní ap.), ironicky aj k srvátke alebo k cmaru *(má krv ako srvátku, ako cmar; má v žilách srvátku, cmar* = nevie sa vzrušiť, rozohniť).

Ak chceme niektorou z uvedených vlastností charakterizovať človeka alebo inú bytosť, použijeme adjektívum s príponou *-ný,* utvorené tak, že jeho prvá časť bližšie určuje nejakú vlastnosť alebo okolnosť týkajúcu sa krvi a druhá časť obsahuje základ substantíva *krv:* napr. *chladnokrvný, teplokrvný, málokrvný.*

Povšimneme si bližšie adjektíva tohto typu, pretože sa niektoré z nich používajú nevhodne, resp. sú v slovenčine neústrojné. Náležité sú adjektíva *chladnokrvný* a *teplokrvný.* Je pozoruhodné, že významy týchto dvoch príd. mien nie sú vo všetkých spojeniach protikladné (odborne hovoríme, že to nie sú úplné opozitá), ako by sa dalo predpokladať podľa ich znenia. Úplné opozitá sú to vlastne iba v odborných termínoch *teplokrvné,* resp. *chladnokrvné zviera, teplokrvný,* resp. *chladnokrvný živočích,* napr. *kôň* (porov. heslá *chladnokrvný* a *teplokrvný* v Slovníku slovenského jazyka). Opozitum k adjektívu *chladnokrvný* vo význame „zachovávajúci rozvahu, pokojný, rozvážny, flegmatický" nie je však „teplokrvný". Opakom pokojnej, rozvážnej, flegmatickej letory je prchká, prudká, výbušná, popudlivá, vznetlivá nátura. Podobný význam má aj medzinárodný výraz *temperamentný.* Neraz sa v tomto význame stretneme aj s výrazom „horkokrvný". A práve nevhodné použitie tohto výrazu v denníku Smena bolo pre nás bezprostredným popudom k napísaniu tohto príspevku.

V článku Milana Valku s nadpisom *Nielen pre vyvolených* (Smena z 3. októbra 1967, str. 1) sme čítali superlatív príd. mena „horkokrvný" v tomto kontexte: Bolo v nich (v podnapitých) iste priveľa energie, vzápätí sa totiž celé námestie len tak hemžilo klbčiacimi sa skupinkami. N a j h o r k o k r v n e j š í pozhadzovali kabáty, ba povyzliekali si aj košele.

Z kontextu vidieť, že autor tu použil slovo „horkokrvný" vo význame, ktorý možno vyjadriť adjektívami *rozhorúčený, rozpálený, rozohriaty, rozohnený.* V danej situácii by sa dali dobre použiť aj blízke

synonymá *rozjarený, rozvášnený, rozgurážený* (šlo o spoločnosť podnapitých). Významom blízke, ale trochu jemnejšie je adjektívum *rozihraný*. A vyhovovali by tu aj výrazy *temperamentný, bujný, samopašný, neviazaný*. Je tu teda celý rad blízkych alebo vzdialenejších synoným, ktorými možno vyjadriť bohatú škálu odtienkov toho významu, čo mal autor na mysli, keď použil neústrojný výraz „horkokrvný".

M. Valkovi (ako aj mnohým iným používateľom spisovnej slovenčiny) asi nie je známe, že naše slovníky hodnotia slovo „horkokrvný" ako nenáležité.[1] Ukážeme si, prečo je výraz „horkokrvný" v slovenčine neústrojný. Prvá časť tohto zloženého príd. mena zdanlivo súvisí s adjektívom *horký*. Ale význam, v ktorom sa toto slovo používa, ukazuje, že tu nejde o súvislosť s adjektívom *horký*. „Horkokrvný" nie je „ten, kto má (chuťove) horkú krv", ale „ten, kto má horúcu krv". Je evidentné, že výraz „horkokrvný" vznikol neorganickým hláskoslovným „poslovenčením" českého adjektíva *horkokrevný*. V češtine je toto zložené adjektívum ústrojné, i keď — ako sa zdá — jeho vzorom bolo nemecké kompozitum *heissblütig*. V češtine totiž *horký* je to isté, čo v slovenčine *horúci*. Napríklad *horúca kaša* sa česky povie *horká kaše* a české výrazy *horký čaj, horká káva* nezodpovedajú rovnako znejúcim slovenským výrazom, ale vyjadrujú to isté, čo slovenské výrazy *horúci čaj, horúca káva*. Slovenským výrazom *horký čaj, horká káva* zodpovedajú v češtine spojenia s adjektívom *hořký: hořký čaj, hořká káva*. V slovenčine je teda výraz „horkokrvný" nezmyselný, keďže pojem horkej krvi (v protiklade k sladkej krvi) neexistuje.

Najpriliehavejšie slovenské ekvivalenty českého výrazu *horkokrevný* sú príd. mená *prchký, prudký, vznetlivý, temperamentný*, ako to uvádza SSJ. Ale ako sme ukázali vyššie, v rozličných kontextoch možno použiť aj iné, viac alebo menej priliehavé ekvivalenty. Obdobne treba nahrádzať príslušnými slovenskými ekvivalentmi aj odvodené substantívum „horkokrvnosť" a adverbium „horkokrvne".

Iné podobné adjektívum, ktoré sa neorganicky dostáva z češtiny do

---

[1] *Slovenský frazeologický slovník* P. Tvrdého (II. vyd. z r. 1933) výrazy „horkokrvný, horkokrvnosť" výslovne neoznačuje ako nesprávne, ale ich vysvetľuje synonymami *prchký, prudký; prchkosť, prudkosť* (za znamienkom =). *Pravidlá slovenského pravopisu* z r. 1940 uvádzajú výraz „horkokrvný" s hviezdičkou (t. j. ako nesprávny) a s ekvivalentmi *vznetlivý, prudký*. Novšie vydania Pravidiel od r. 1953 výraz „horkokrvný" nezaznamenávajú. Matičný *Slovník spisovného jazyka slovenského* uvádza výraz „horkokrvný" tiež s hviezdičkou a s ekvivalentmi *prchký, prudký*. Podobne *horkokrvnosť = *prchkosť, prudkosť*. *Slovník slovenského jazyka* označuje slovo „horkokrvný" skratkou čes. a kniž. (= knižné) a uvádza pri ňom ekvivalenty *prchký, prudký, vznetlivý, temperamentný*.

slovenčiny, je terminologický výraz „chudokrvný". V češtine termín *chudokrevný* má základný význam „majúci znížené množstvo červených krviniek alebo červeného krvného farbiva; anemický"; čes. *chudokrevnost* = anémia.[2] Zrejme tu ide o predstavu takej krvi, ktorá je chudobná (česky *chudá)* na niečo. Možno, že tu bolo vzorom (i keď nie mechanicky napodobeným) nemecké kompozitum *blutarm* (doslova „chudobný na krv"). Slovenskému adjektívu *chudobný* v češtine totiž zodpovedá *chudý,* kým zasa český ekvivalent slovenského adjektíva *chudý* je *hubený.* Z toho vychodí, že české zložené adjektívum *chudokrevný* a od neho odvodené substantívum *chudokrevnost* nemožno mechanicky prenášať do slovenčiny s nepatrnou hláskoslovnou adaptáciou v podobe „chudokrvný, chudokrvnosť".

Slovenské slovníky odporúčajú za „chudokrvný, chudokrvnosť" ekvivalenty *málokrvný, málokrvnosť.*[3] Termín *málokrvnosť* sa už v slovenskej odbornej medicínskej literatúre ustálil ako slovenské synonymum medzinárodného termínu *anémia,* hoci termínu *anémia* by pri mechanickom kalkovaní skôr zodpovedal slovenský termín *bezkrvnosť,* kým slovenský termín *málokrvnosť* by skôr zodpovedal medzinárodnému termínu *oligémia,* za ktorý nemáme slovenský výraz (vlastne aj v tomto význame sa používa slovenský termín *málokrvnosť).*

Prirodzene, že by nebolo účelné narúšať ustálenú terminológiu. Popri termínoch *málokrvný, málokrvnosť* sa niekedy používajú v rovnakom význame aj výrazy *nedokrvný, nedokrvnosť.* Tie však lepšie zodpovedajú medzinárodnému termínu *ischémia* (= nedostatočné zásobenie nejakého orgánu alebo tkaniva krvou; nedostatočný prívod krvi), adj. *ischemický.* Lenže v slovenskej odbornej lekárskej literatúre sa v tomto význame bežne používa aj znenie *nedokrvený, nedokrvenosť,* zrejme utvorené analogicky podľa termínov *prekrvený, prekrvenie (hyperémia).*[4] V tomto bode nie je teda slovenská lekárska terminológia celkom ustálená.

---

[2] Porov. *Slovník spisovného jazyka českého* I, Praha 1960, str. 710 (heslo *chudokrevný).*

[3] Už Kálalov slovník pri českom slove *chudokrevný* uvádza slovenský ekvivalent *málokrvný* (K. Kálal a M. Kálal, *Slovenský slovník z literatúry aj nárečí,* Banská Bystrica 1922, str. 1032). V *Doplnkoch k Slovenskému frazeologickému slovníku* P. Tvrdého z r. 1937 sa výraz „chudokrvný" vysvetľuje slovom *málokrvný* (za znamienkom =). *Pravidlá* z r. 1940 označujú výraz „chudokrvný" hviezdičkou a uvádzajú pri ňom ekvivalent *málokrvný.* Práve tak aj matičný slovník. Podobne aj *Slovník slovenského jazyka* hodnotí výrazy *chudokrvný, chudokrvnosť* ako nesprávne a odporúča za ne ekvivalenty *málokrvný, málokrvnosť.* Novšie vydania *Pravidiel* výraz „chudokrvný" nezaznamenávajú.

[4] Porov. napr. III. vyd. učebnice *Patalogická anatómia a fyziológia* od doc.

Treba ešte spomenúť, že výrazy *málokrvný (málokrvnosť)* a *nedokrvný (nedokrvnosť)* sa používajú ako synonymá aj v prenesenom význame „nedokonalý, chabý, slabý, úbohý" (napr. o nedokonalom literárnom diele, o slabo vykreslenej literárnej postave ap.). V publicistike nájdeme v takomto prenesenom použití často aj výrazy „chudokrvný, chudokrvnosť".[5]

Veľká frekvencia týchto výrazov najmä v umeleckej kritike nás núti hľadať príčinu ich „udomácnenia". Okrem vedomej snahy o „aktualizáciu výrazu" ide tu o oslabenie súvislosti s pôvodným významom a o zrejmú kontamináciu výrazu „chudokrvný" (ktorý pre Slováka nemá priehľadnú vnútornú formu) s adjektívom *chudobný.* To však nič nemení na skutočnosti, že výrazy „chudokrvný, chudokrvnosť" sú aj v uvedenom prenesenom význame v slovenčine neústrojné, teda z hľadiska spisovného jazyka nesprávne. Spôsob zrodu ich zaraďuje do kategórie slangových výrazových prostriedkov.

V prenesenom význame sa používajú aj výrazy *bezkrvný, bezkrvnosť.* V pôvodnom význame sa adjektívum *bezkrvný* (v doslovnom chápaní „nemajúci krv, bez krvi") vyskytuje zriedkavo. Častejšie sú posunuté významové odtienky „ako bez krvi, bledý" *(b-á tvár, b-é pery, b-é ústa),* „mŕtvy, neživý" *(b-é telo)* a najmä prenesený význam „odtrhnutý od života, neživotný, bez živosti" *(b-á, neživotná schéma, b. schematizmus, b-é typy literárnych postáv, b-é rýmovačky).*[6]

Z lekárskej terminológie je známe ešte kompozitum *bielokrvnosť* (čes. *bělokrevnost)* ako synonymum medzinárodného termínu *leukémia.* Tento pojem a termín treba dobre rozlišovať od pojmu a termínu *blednička (chloróza),* hovor. i *bledačka,* ktorá sa niekedy nevhodne nazýva aj *bledokrvnosťou.*

Významove blízke a čiastočne synonymné sú zložené adjektíva *čistokrvný* a *plnokrvný* a od nich odvodené substantíva *čistokrvnosť, pl-*

MUDr. V. Valacha v preklade MUDr. B. Finďu, Bratislava 1960, 57-58. SSJ zaznamenáva iba znenie *nedokrvný, nedokrvnosť;* znenie *nedokrvený, nedokrvenosť* neuvádza.

[5] V kartotéke SSJ sú výrazy „chudokrvný, chudokrvnosť" doložené napr. v týchto spojeniach: *(myšlienkovo) ch-á literatúra, ch. dej, ch. svet, ch-é príbehy, ch-é schémy, ch-é poznanie, umelecky ch. monológ, ch-á koncepcia, ch-é myšlienky, ch-á špiritizácia, ch-é úvahy, povrchné, plytké a ch-é kritiky; tematická monotónnosť a ch-osť našej réžie, ch-osť detských postáv* (všetko doklady z týždenníka Kultúrny život z päťdesiatych a šesťdesiatych rokov); *ch-é a neživotné postavy* (Matuška), *ch. sprievod klavíra* (Hoza), *eklektické a ch-é umelecké princípy* (Ličková, prekl.), *ch-osť atlantickej aliancie* (Večerník) a i.

[6] Milo Urban použil adj. *bezkrvný* v takomto kontexte: Bola to však len zástera, za ktorú Létay skrýval svoj falošný, b e z k r v n ý život.

nokrvnosť a adverbiá *čistokrvne, plnokrvne.* Synonymné sú tieto výrazy v základnom význame „majúci čistú, t. j. s ničím nezmiešanú, rýdzu krv; pochádzajúci z čistého plemena" (o zvieratách, prenesene expresívne aj o ľuďoch, napr. *čistokrvný/plnokrvný Američan*[7]). Adjektívum *plnokrvný* sa okrem toho používa aj vo význame „majúci nejaké vlastnosti v plnej miere, opravdivý, hodnotný, plnohodnotný" (napr. *plnokrvný román).* Je to teda v tomto význame opozitum k adj. *málokrvný, nedokrvný* alebo i *bezkrvný.*

Tým sme vyčerpali rad adjektív s *-krvný.* Niektoré z nich sa používajú vo všetkých štýloch spisovnej slovenčiny, niektoré sú skôr terminologickej povahy. Viaceré majú najväčšiu frekvenciu v prenesených významoch. Dve z nich, „horkokrvný" a „chudokrvný", sú v slovenčine neústrojné.

DISKUSIE

Pozorovacie okienko (na dverách) — špiónka

LADISLAV DVONČ

G. Horák[1] na stránkach tohto časopisu nastolil otázku vhodného výrazu v spisovnej slovenčine pre malý zasklený otvor na dverách umožňujúci pohľad von. Spomína tu výrazy *priezor, priezorník, výzorníček* a *kuklička.* Predkladá na diskusiu, či sa má využívať niektorý z týchto výrazov (sám sa pritom kloní k výrazu *kuklička)* alebo sa má použiť nejaký iný, nový výraz.

Ak sa kriticky pozrieme na uvedené návrhy, vidíme, že fakticky ani jedno z navrhovaných pomenovaní na označenie daného predmetu úplne nevyhovuje, čo už naznačuje aj G. Horák v citovanom príspevku. Výraz *kuklička* je trošku expresívny, a tak sa nehodí na nocionálne, bezpríznakové označenie daného predmetu, ktorého pomenovanie

---

[7] Zaujímavá je vnútorná forma príd. mena *plnokrvný.* V prvej časti je základ adj. *plný* vo význame „celý, úplný" (porov. spojenia *plný rozsah, plný počet).* Ide tu o predstavu „plnej krvi", t. j. takej krvi, ktorá je z plemenárskeho hľadiska čistá, keďže jej nositeľ pochádza z oboch čistokrvných rodičov. O takom jedincovi, ktorý má len jedného čistokrvného rodiča (druhý rodič nepochádza z čistého plemena), hovoria v plemenárstve, že je *polokrvný.*

[1] G. Horák, *Za vhodným výrazom,* Kultúra slova 1, 1967, 84.

predstavuje vlastne termín (ide o označenie súčasti dverí ako zariadenia, ktoré sa používa pri bytovej výstavbe). Námietky možno mať aj proti ostatným spomínaným výrazom. Preto sa treba pokúsiť nájsť nejaký iný vhodný výraz.

Nazdávam sa, že pri úvahe o tejto otázke je výhodné vyjsť z pomenovania tohto predmetu v češtine. V češtine sa takýto otvor na dverách nazýva *kukátko;* ide tu vlastne o jeden z významov slova *kukátko.*[2] Slovo *kukátko* patrí v spisovnej češtine do skupiny mien prostriedkov utvorených príponou *-tko;* mená prostriedkov na *-tko* sú v češtine typom živým a potenciálne produktívnym.[3] V spisovnej slovenčine sa zo slov na *-tko* českého pôvodu udomácnilo slovo *pravítko,* používanie niektorých iných slov na *-tko* sa v spisovnej slovenčine pokladá za nesprávne, za narušanie jej normy. Do zásoby odvodzovacích morfém spisovnej slovenčiny morféma *-tko* nepatrí, ako na to upozornil pri viacerých príležitostiach J. Horecký.[4] Za české slová s príponou *-tko* mávame veľmi často slová tvorené príponou *-dlo,* ale aj rozličné iné, dokonca aj dvojslovné pomenovania. Tak máme zodpovedajúce pomenovania v slovenčine aj za slovo *kukátko,* ktoré sa v jednom prípade používa v tom význame, o ktorý nám tu práve ide.

Používania slova *kukátko* a príslušných ekvivalentov v spisovnej slovenčine sa svojho času stručne dotkol J. Horecký.[5] Spomína, že slovom *kukátko* sa v češtine označuje nielen prístroj na pozorovanie vzdialených predmetov (napr. v divadle, v teréne), ale aj otvor (príslušne upravený) na pozorovanie pochodov napríklad v sklárskej peci. Uvádza ďalej dôvody proti mechanickému prevzatiu slova *kukátko* z češtiny do slovenčiny. Prvý dôvod je v tom, že sloveso *kukať* nepatrí do neutrálnej vrstvy slovnej zásoby, lež k slovám zafarbeným expresívne, citove. Druhý dôvod je, že prípona *-tko* nie je v slovenčine bežná (v skutočnosti prípona *-tko* sa v spisovnej slovenčine vôbec nevyskytuje; slovo *pravítko* predstavuje izolovaný prípad, ktorého slovotvorná štruktúra nie je zreteľná, takže tu nejde z hľadiska nášho používateľa jazyka o slovo s príponou *-tko).* Proti českému slovu *kukátko* sa podľa Horeckého používa v prvom prípade pomenovanie *ďalekohľad,* v druhom prípade *pozorovacie okienko.*[6]

---

[2] Pozri *Slovník spisovného jazyka českého I,* Praha 1960, 1030. Slovo *kukátko* má podľa tohto slovníka päť významov.

[3] J. Kuchař, *Jména prostředků,* Tvoření slov v češtině 2. Odvozování podstatných jmen, Praha 1967, 214 n.

[4] Pozri napr. J. Horecký, *Vzťahy medzi slovenskou a českou terminológiou,* Slovenské odborné názvoslovie 2, 1954, 260; tenže, *Základy slovenskej terminológie,* Bratislava 1956, 49.

[5] Pozri J. Horecký, *Kukátko = pozorovacie okienko;* v rubrike Odborná slovenčina v technike, Technická práca 8, 1956, 523.

[6] V *Slovníku slovenského jazyka* I, Bratislava 1959, 788 sa za slovo *ku-*

J. Horecký sa v súvislosti so slovom *kukátko* nezmieňuje výslovne o otvore na dverách. Spojenie slov *pozorovacie okienko* uvádza ako ekvivalent slova *kukátko* v prípade jeho používania na označenie otvoru na pozorovanie pochodov na technických zariadeniach. Nazdávam sa však, že spojenie *pozorovacie okienko* možno veľmi dobre používať aj na označenie spomenutého otvoru na dverách umožňujúceho pohľad von. Na prípadné spresnenie bolo by tu možné používať ešte prívlastok *na dverách,* teda *pozorovacie okienko* alebo presnejšie *pozorovacie okienko na dverách.* Takéto vyjadrenie má terminologický ráz, nie je zaťažené expresívne, ako je to pri výraze *kukličkа.*

Proti jednoslovnému českému výrazu máme tu teda dvojslovné pomenovanie *pozorovacie okienko* (s event. bližším určením *na dverách).*

V tejto súvislosti možno uviesť, že aj inokedy máme proti jednoslovnému českému pomenovaniu na *-tko* dvojslovné pomenovanie v spisovnej slovenčine. Tak proti českému výrazu *mluvítko* používame v spisovnej slovenčine termín *mikrofónové viečko*[7] alebo za český výraz *rovnítko* máme v spisovnej slovenčine dvojslovné pomenovanie *znak rovnosti.*[8]

Mohlo by sa namietať, že pomenovanie *pozorovacie okienko* sa síce dobre hodí do odborného jazyka (ako termín), ale nie je vhodné z hľadiska bežného hovorového jazyka, ktorý sa podľa možnosti vyhýba viacslovným pomenovaniam. Našli sme však použitie celkom iného slova na označenie tohto predmetu, ktoré sa podľa našej mienky výborne hodí na používanie v hovorovom jazyku. Vhodným výrazom je tu slovo *špiónka,* ktoré je v preklade románu Mirka Srečkoviča *Vražda Márie Letosovej* (prel. Ján Jankovič, Bratislava 1967): *Potrebovali by ste železnú vôľu, aby ste na prstoch neprišli ku dverám a nepozreli cez „špiónku"* (str. 34). Skutočne, ide tu o zariadenie, ktoré umožňuje nepozorovane, „tajne" zistiť prítomnosť konkrétnej osoby pred dverami.

Navrhujeme, aby sa na označenie malého zaskleného otvoru na dverách umožňujúceho pohľad von používalo spojenie slov *pozorovacie okienko,* resp. *pozorovacie okienko na dverách.* Zároveň tu upozorňujeme na použitie výrazu *špiónka* na označenie tohto zariadenia v jed-

---

kátko (označené ako kniž. zastar.) dáva ako správny spisovný výraz *ďalekohľad.* Takisto aj v príručke A. Zaunera *Praktická príručka slovenského pravopisu,* 3. vyd., Bratislava 1966, 272. To je však len jeden prípad nesprávneho používania slova *kukátko.* Rovnako sa niekedy používa slovo *kukátko* (pravda, nesprávne) aj v iných prípadoch, ako na to upozorňuje J. Horecký.

[7] Pozri J. Horecký, *Vzťahy medzi slovenskou a českou terminológiou,* 260.

[8] Pozri J. Horecký, *Základy slovenskej terminológie,* 49.

nom z našich najnovších prekladov. Nazdávame sa, že slovo *špiónka* by sme mohli veľmi dobre používať v tomto význame v hovorovom jazyku. Pomenovanie *pozorovacie okienko* sa podľa našej mienky hodí na označenie tohto zariadenia už aj preto, že pôvodne išlo skutočne o osobitné okno alebo okienko, ktoré iba postupom času dostalo dnešnú podobu malého guľatého predmetu*.

* Poznámka redakcie: Na výzvu G. Horáka popremýšľať o vhodnom slovenskom ekvivalente k čes. slovu *kukátko* (Kultúra slova 1, 1967, 84) dostali sme do redakcie niekoľko listov.

L. Dedinská z Bratislavy nám napísala: „Sympatické by mi bolo slovo *vyzeráčik,* pretože sa mi v zdrobneninách lepšie páči takáto koncovka. Vychádzam z našej dediny, kde bolo zvykom, že namiesto pozdravu (mimo príbytku) sa používali príhovorové frázy, napr.: *Čo sa radíte? Čo porábate? Kde ste boli?* Atď. Keď niekto stál pred domom, okoloidúci sa ho opýtal: „Čo vyzeráte?" Na podobné otázky nikto odpoveď nečakal, boli prehodené idúcky, iba tak, aby človek človeka nahlucho neobišiel. Nuž nazdávam sa, že keď ľudia verejne vyzerajú pred domom, predo dvermi, môžu vyzerať aj tajne, spoza dverí, v našom prípade cez dvere vyzeráčikom."

Pisateľ J. Čierny z Baďana (okr. Žiar nad Hronom) reagoval takto: „Počul som pomenúvať ho (rozumej: malý oblôčik na dverách) *kukátkom.* V SSJ je toto slovo vo význame „ďalekohľad" označené ako (čes.) knižz. zastar. Lenže aj Slováci kukajú, čiže mohli by mať aj na dverách drobné *kukátko.* Neodporúčal by som *kukličku,* lebo máme také i onaké kukly, ale skôr *kuklinku.* Ako je drobná *puklinka, štrbinka,* môže byť aj drobná *kuklinka,* prípadne *kukliatko* alebo *kuklíček, kukliačik.*"

Pozorní čitatelia akiste pobadajú, že všetky návrhy našich pisateľov nemožno akceptovať. Vrátime sa k nim v jednom z ďalších čísel.

ROZLIČNOSTI

Darca krvi

Spojenie slov *darca krvi* je všeobecne známe a azda by ani nebolo potrebné pristavovať sa pri ňom, keby nedávno nebola vznikla neistota pri ustaľovaní priliehavého názvu pre osobu, ktorá si pri odbere krvi nárokuje odmenu, a pre osobu, ktorá si takýto nárok neuplatňuje. V dôsledku toho vznikli aj pochybnosti o presnosti (logickosti) samotného názvu *darca krvi.* Pri vysvetľovaní jeho významu opierajú sa daktorí používatelia spisovnej slovenčiny o význam slovesa *darovať* („dať do vlastníctva bez náhrady, zadarmo, bez protihodnoty, do daru, venovať") a ďalej potom usudzujú, že aj slovo *darca* utvorené od to-

ho istého slovotvorného základu môže mať v rozličných spojeniach len význam „kto dal alebo dáva niečo do daru". Keď pri takejto úvahe prihliadnu aj na doterajšiu prax pri odbere krvi (transfúzne stanice dosiaľ poskytovali za odobranú krv náhradu, napr. občerstvenie, lieky potrebné na regeneráciu zložiek krvi, aj finančnú odmenu), vychádza im, že spojenie slov *darca krvi* nie je celkom logické, že sa ním daná osoba nepomenúva v súlade so skutočnosťou.

V SSJ je pri slove *darca* výklad „kto dal alebo dáva niečo do daru". Iné významy sa tu neuvádzajú. Zo spojenia slov *darca krvi* možno však usudzovať aj na jemný významový odtienok slova *darca.* Okrem významového rozboru tohto spojenia dovedie nás k tomuto predpokladu aj porovnanie domáceho názvu *darca krvi* s názvami v iných jazykoch. Po rusky sa darca krvi nazýva *krovodateľ* (pozri A. V. Isačenko, *Slovensko-ruský prekladový slovník I,* Bratislava 1950, str. 82). Ako vidieť, druhá časť tejto zloženiny je utvorená od slovesa *dávať (-dateľ* od *dať).* Je to pochopiteľné, pretože v začiatkoch transfúznej služby sa krv naozaj len dávala, resp. v pravom slova zmysle darúvala; osoba, ktorá dala inej osobe krv, nedostala za to nijakú protihodnotu. (Pokladalo sa za nezlúčiteľné s predstavou humanity, aby sa krv potrebná na záchranu života alebo na navrátenie zdravia vymieňala ako tovar za tovar; porov. k tomu spojenie slov *šľachetný darca krvi.)* Taký význam ako ruské *-dateľ* v zložení *krovodateľ* má slovo *darca* aj v našom názve *darca krvi.* Dostalo sa doň namiesto podstatného mena od slovesa *dávať,* ktoré sa v spisovnej slovenčine neustálilo. (Potenciálne podoby *dávač, dávateľ* nezaznamenáva ani SSJ a nie sú ani v lístkovom materiáli JÚ SAV.) Slovo *darca* v spojení *darca krvi* netreba teda meravo chápať len vo význame „kto dáva do daru, kto daruje", ale aj vo význame „kto dáva". V takom prípade sa tento názov nebude zdať paradoxným alebo nelogickým.

Na základe myšlienky, že dať niekomu krv je najprirodzenejšia forma humanizmu, za ktorú by sa nemala dávať (ale ani očakávať) nijaká materiálna protihodnota, usilujú sa transfúzne stanice získať predovšetkým takých darcov krvi, ktorí nebudú uplatňovať nárok na odmenu. Nevylučuje sa však ani druhá možnosť — odber krvi za náhradu, odmenu, príspevok. Takto vznikajú dve skupiny darcov krvi, ktorých treba vhodne pomenovať.

Vzhľadom na vžitosť názvu *darca krvi* nebolo by vhodné ani za takejto situácie napr. kalkovať ruský názov. Názov *darca krvi* treba ponechať pre osobu, ktorá dobrovoľne a bez nároku na akúkoľvek náhradu poskytuje iným osobám svoju krv. Netreba ho spresňovať ďalšími prívlastkami. (Do spisovného jazyka nepatria výrazy *bezpríspevkový darca krvi, bezpríspevkové darcovstvo krvi.* Ako slangové prostriedky majú miesto len v nezáväznom prejave zdravotníckeho per-

sonálu.) V druhom prípade, keď si darca krvi uplatní nárok na odmenu, možno použiť opis: *darca krvi požadujúci odmenu, darca krvi, ktorý uplatňuje nárok na odmenu* ap. Keby sa pracovníci transfúznych staníc nebránili „nazvať veci pravým menom" (treba však uznať, že istá ohľaduplnosť zvýraznená výberom zjemňujúcich prostriedkov je v tomto citlivom okruhu celkom na mieste), mohlo by sa pomenovanie druhej skupiny darcov krvi motivovať odmieňaním, honorovaním. V protiklade k názvu *darca krvi* (v naznačenom význame) mohol by sa použiť napríklad názov *honorovaný darca krvi, odmenený/platený darca krvi.* Takéto vyjadrenie je pre prax výhodnejšie ako uvedené opisy.

Žiada sa ešte znova zdôrazniť, že vo výraze *darca krvi* je slovo *darca* na mieste aj vtedy, keď príslušná osoba v pravom slova zmysle krv nedaruje (druhá skupina darcov). Tento nezriedkavý jav nemožno hodnotiť ako nelogickosť alebo nedostatok vyjadrovacích možností jazyka. (Sklon posudzovať niektoré slová a výrazy ako nelogické nie je u bežných používateľov jazyka zriedkavý.) Jazyk, resp. niektoré jeho prostriedky môžu síce viesť aj k takýmto úvahám, ale zvyčajne len vtedy, keď sa etymologický (historický) význam slova alebo zvratu zamieňa s jeho skutočným významom. Čosi podobné sa stalo aj tým požívateľom spisovného jazyka, ktorí našli v názve *darca krvi* logickú chybu.

I. Masár

Miliónročie, státisícročia

V edičnom pláne na rok 1967, ktorý vydalo vydavateľstvo Obzor, sme čítali, že okrem iných kníh vyjde v tomto vydavateľstve aj kniha Z. Schmidta *Cestami miliónročí po Slovensku.* V tomto názve nás zaujalo slovo *miliónročie.* V doterajšej slovenskej slovníkovej literatúre, a to ani v najnovšom Slovníku slovenského jazyka sa s ním totiž nestretáme. Nezaškodí preto pozrieť sa, či je tento výraz správne utvorený.

Slovo *miliónročie* je odvodené slovo. Odvodzuje sa od spojenia slov *milión rokov.* Z hľadiska významu ide o podstatné meno, ktorým sa vyjadruje časový úsek, meraný rokmi ako základnou mernou jednotkou. Všimnime si iné podobné výrazy, ktoré označujú presne vymedzený časový úsek. Patria sem slová, ako *päťročie, desaťročie, storočie, tisísročie;* do tejže skupiny slov sa zaraďujú aj slová *štvrťročie, polročie,* ktorými sa vyjadruje istý časový úsek, vyjadrený nejakou časťou z roka *(štvrť roka, pol roka).* Všetky tieto slová sú utvorené podobne ako slovo *miliónročie,* resp. slovo *miliónročie,* ktorého správnosť tu posudzujeme, je utvorené takisto, ako slová *päťročie, desaťročie, storočie, polročie* a

pod. Aj tu býva odvodzovacím základom spojenie príslušnej číslovky so substantívom *rok* v tvare genitívu, najčastejšie gen. pl.: *päť rokov — päťročie, desať rokov — desaťročie, sto rokov — storočie, tisíc rokov — tisícročie, štvrť roka — štvrťročie, pol roka — polročie.* Tento spôsob tvorenia slov neobmedzuje sa len na spojenia čísloviek so substantívom rok, ale uplatňuje sa aj pri spojeniach s nejakým iným substantívom, ako ukazuje derivát *päťriečie* (od spojenia slov *päť riek).*

Na základe porovnania slova *miliónročie* so slovami *päťročie, desaťročie, polročie* atď. sa ukazuje, že slovo *miliónročie* je správne utvorené. Patrí spolu s uvedenými slovami do skupiny pomenovaní, označujúcich isté presne vymedzené časové úseky podľa počtu jednotlivých rokov (alebo ich častí).

V češtine je paralelný výraz *milionletí.* Slovník spisovného jazyka českého I, Praha 1960, 1229 ho zaznamenáva, pričom ho označuje ako zriedkavý výraz.

Slovo *milionletí* dokladá tento slovník citátom z F. X. Šaldu, v ktorom je aj výraz *statisíciletí (celá statisíceletí a milionletí).* K pomenovaniu *statisíceletí* máme v spisovnej slovenčine paralelný výraz *státisícročia,* ktorý je odvodený od spojenia slov *státisíce rokov.* Ani tento výraz sa v Slovníku slovenského jazyka nezaznamenáva; to si možno vysvetliť len tým, že výraz nebol doložený v excerpcii, dokladovom materiáli. Pravda, „ani pri najúplnejšom materiáli nemôže byť lexikograf úplne závislý od excerpcie a dávať do slovníka iba to, čo je v dokladoch zachytené. Musí tvorivo zasahovať tam, kde treba materiál doplniť alebo opraviť" (V. Budovičová, *Z teórie a praxe jednojazyčného slovníka,* SR 19, 1954, 67). Bude osožné uviesť výrazy *miliónročie* a *státisícročia* v 6. zväzku Slovníka slovenského jazyka, ktorý bude obsahovať dodatky a doplnky. Je zaujímavé, že ani v citovanom českom normatívnom slovníku sa výraz *statisíciletí* (doložený v citáte z F. X. Šaldu pri hesle *milionletí)* ako samostatné heslo neuvádza (mal by byť podľa abecedného poradia v III. zv. z r. 1966 na str. 524).

L. Dvonč

Svinia — do Svinej — za Sviňou

Severozápadne od Prešova leží malá dedinka *Svinia.* Už niekoľko ráz sme sa stretli u viacerých používateľov spisovnej slovenčiny s neistotou pri skloňovaní tohto miestneho mena. Vo východoslovenských nárečiach sa táto dedina volá *Sviňa* a skloňuje sa podľa vzoru *ulica,* napr. *do Šviňi, za Šviňu.* Miestne podstatné meno *Svinia* je zakončené príponou *-ia.* Zo ženských podstatných mien vzoru *ulica* sú takouto príponou zakončené iba prevzaté slová typu *akcia, funkcia, diploma-*

cia, revolúcia. Miestne meno *Svinia* je však domáce slovo, preto nemôže patriť do tejto skupiny prevzatých slov a skloňovať sa podľa vzoru *ulica.* Z formálnej stránky ho musíme hodnotiť ako podstatné meno, ktoré vzniklo substantivizáciou prídavného mena a skloňovať ho pravidelne podľa vzoru *cudzí, cudzia, cudzie.* Pravda, od podstatného mena *sviňa* sú len prídavné mená *svinský* a zriedkavejšie i *sviňací.* Azda aj preto sa v jazykovom povedomí Slovákov nepociťuje forma *Svinia* ako prídavné meno. Keďže z formálnej stránky sa miestne meno *Svinia* zhoduje so vzorom prídavného mena *cudzia,* musíme ho pokladať za súčasť tejto paradigmy. Preto genitív, datív a lokál bude znieť *Svinej (idem do Svinej, prichádzame ku Svinej, boli sme vo Svinej),* akuzatív *Sviniu (vidíme Sviniu)* a inštrumentál *Sviňou (stáli sme za Sviňou).*

Obyvateľské miestne meno mužského rodu sa od miestneho mena *Svinia* utvorí produktívnou príponou *-an (Sviňan)* a obyvateľské meno ženského rodu príponou *-ianka (Svinianka).* Vzťahové prídavné meno od miestneho mena *Svinia* sa bude tvoriť príponou *-iansky (sviniansky).* Do Svinej sa preto chodí po svinianskej ceste. Po nej chodia Sviňania i Svinianky.

J. Jacko

Podbanské, na Podbanskom

Miestne meno *Podbanské* sa čoraz častejšie zjavuje v našej tlači. Je to tak preto, že cez Podbanské vedie nová cesta do Vysokých Tatier, ako aj preto, že na Podbanskom sa do roku 1970 vybudujú hotely a iné zariadenia pre lyžiarov z celého sveta, ktorí sa zúčastnia na majstrovstvách sveta. Všimnime si, v akej podobe sa používa toto miestne meno v dennej tlači.

V Pravde zo dňa 27. 8. 1967 bol nadpis *Pamätná tabuľa na Podbansku* (zpráva ČTK), v tom istom denníku z 31. 8. (opäť zpráva ČTK) sme čítali: *Pri príležitosti 23. výročia SNP odhalili na Podbansku pamätnú tabuľu. V* Smene z 27. 8. (aj tu ide o zprávu ČTK) sa píše: *Predseda SNR Michal Chudík odhalil včera v Podbanskom na úpätí Kriváňa tabuľu s plastickou historickou mapou partizánskych bojov v oblasti Vysokých Tatier.* Sú podoby *na Podbansku, v Podbanskom* správne?

V liptovských nárečiach má toto miestne meno podobu *Podbanskô* (porov. *Plačlivô, Hrubô*). Podotýkame, že miestne mená *Plačlivô, Hrubô* sa používajú aj úradne v takejto podobe. Nebola by sa teda stala chyba, keby sa nárečová forma bola ustálila úradne aj v tomto prípade. Ale ak sa miestne meno *Podbanskô* prepíše do spisovnej slovenčiny, je-

dine správna bude podoba *Podbanské*. Podoba *Podbansko* vznikla asi napodobením českých zemepisných názvov *Ostravsko, Hradecko, Hlučínsko* atď. Nesprávna je aj väzba *v Podbanskom*. Náležité je iba spojenie s predložkou *na*, teda *na Podbanskom*, podobne ako je *na Čertovici*, a nie *v Čertovici*.

M. Jančuška

ZPRÁVY A POSUDKY

*Slovenčina v učebniciach fyziky**

Že by slovenský preklad učebníc fyziky pre základnú deväťročnú školu nebol celkove na uspokojivej úrovni, to nemožno povedať. Tým by sa krivdilo predovšetkým prekladateľovi učebnice pre ôsmy ročník. Tam je český text originálu preložený zväčša starostlivo a zodpovedne. Lež miestami badať aj tu, tak ako dosť často v ostatných dvoch učebniciach, ale najmä v texte pre deviaty ročník nedostatok zreteľa na slovenčinu a navyše aj neinformovanosť o vysvetleniach uverejnených v Jazykovej poradni a v Slovenskej reči. Pretože sa na mnohé javy upozornilo buď ešte pred vydaním učebníc, buď v čase ich vydávania, nemali sa už do súčasných učebníc dostať také slová ako napr. *obor* miesto *odbor* (*Volt... sa zasłúžil svojimi objavmi najmä v obore (!) elektriny...* 9/22), *naväzovať* miesto *nadväzovať* (*Prúžky sa priťahujú a na seba naväzujú...* 9/18), *začať* a *skončiť* miesto *začať sa a skončiť sa* (*pokus začal o 10. hodine a skončil o...* 8/11), *tlačítko* miesto *tlačidlo* (9/72), *merítko* miesto *meradlo* (9/152) a pod.

Azda iba korektorskej nepozornosti treba pripísať, že sa niektoré slovné tvary používajú v učebnici niekedy v správnej, inokedy zase v nesprávnej podobe. Sú to tvary *guľôčka* — *guličká* a *kadička* — *kadinka* (7/25, 95, 108, 8/73). Zdrobnené substantíva sa tvoria podľa viacerých slovotvorných modelov, napr. príponami *-ka, -ička, -ôčka/-očka, -enka/-ienka/-inka* a i. Lenže

---

* Posudzujeme jazykovú stránku týchto učebníc:

J. Vachek — M. Špaček, *Fyzika pre siedmy ročník*, SPN, Bratislava 1964, druhé vydanie. Preložil V. Sekan.

M. Chytilová — F. Lehár — F. Truksa, *Fyzika pre ôsmy ročník*, SPN, Bratislava 1964, druhé vydanie. Preložil J. Mackových.

J. Fuka — M. Voráček, *Fyzika pre deviaty ročník základnej deväťročnej školy*, SPN, Bratislava 1963, druhé vydanie. Preložil A. Hlaváč.

Zodpovedný redaktor je Š. Boroň.

prípony patriace k istým slovotvorným modelom nemožno v slovách ľubovoľne zamieňať. Zdrobnenina k podstatnému menu *guľa* sa v slovenčine tvorí príponami *-ka (guľka)* alebo *-ôčka (guľôčka)*. — Prípona *-inka* patrí medzi slovotvorné prípony s expresívnym významom *(dušinka)*. V odbornom prejave sa takýto slovotvorný model neuplatňuje. Správny tvar pre zdrobneninu k slovu *kaďa* (väčšia nádoba hore otvorená) je *kadička*.

Ani prípona *-ovať* ako slovotvorný prvok sa v preklade nepoužíva vždy ústrojne, napr. *magnetovať* (robiť z nemagnetických telies magnetické) a *elektrovať* (nabíjať elektrickým prúdom). V prevzatých slovách tohto typu *(motorizovať, kanalizovať)* skupina (dvojica) hlások *-iz-* tvorí súčasť slovotvornej prípony *-izovať*. Táto skupina je aj v substantívnych a adjektívnych tvaroch *(motorizácia, elektrizácia, magnetizácia)*. Slovo *magnetovať* uvádza Slovník slovenského jazyka ako zriedkavé a slovo *elektrovať* v Slovníku ani nie je. Miesto prípony *-ovať* má byť teda v týchto slovesách prípona *-izovať*: ... *tyč z mäkkej ocele sa z m a g n e t i z u j e* (nie zmagnetuje) ... 9/60, ... *telesá môžeme z e l e k t r i z o v a ť* (nie *zelektrovať*) *aj tak, že sa ich dotkneme z e l e k t r i z o v a n ý m* (nie *zelektrovaným*) *telesom. Tento spôsob z e l e k t r i z o v a n i a* (nie *zelektrovania*) *sa nazýva dodávanie elektriny alebo e l e k t r i z o v a n i e* (nie *elektrovanie*) *dotykom*, 9/11.

Zo slovotvorného hľadiska sú v preklade aj iné neústrojné slová. Napríklad *zavarovací pohár* (v origináli *zavařovací láhev*), 7/97. V slovenčine nie je správny tvar prídavného mena *zavarovací* preto, lebo sloveso *zavárať*, od ktorého je utvorené toto prídavné meno príponou *-ací* (podľa modelu *diktovať — diktovací (stroj)* a pod.), nemá v slovotvornom základe príponu *-ov-*: *zavárať — zavárací*. Sloveso *zavarovať* má iný význam *(zavarovať dieťa, zavarovať ovocie pred zlodejmi* a pod.).

Prídavné meno s významom „majúci nádych do modra, sfarbený do modra" má v preklade podobu *namodralý*. Vyššia miera vlastnosti sa vyjadruje v slovenčine zväčša príponou *-astý: m o d r a s t ý*, prípadne aj s predponou: *n a m o d r a s t ý*. Teda vo vete *Katóda je obklopená namodralým sevtlom* (9/128) malo sa použiť niektoré z týchto adjektív.

Ani pomocou zámena *seba* sa v slovenčine miera vlastnosti nevyjadruje: *Bez trenia by nábytok v miestnosti kĺzal po podlahe pri sebamenšom náraze* (8/20). Výraz *sebamenší* sa dá preložiť napr. takto: ... *nábytok sa kĺzal pri najmenšom náraze*, alebo *aj pri najmenšom náraze*, alebo *už pri najmenšom náraze*. — Pri tejto vete treba poukázať aj na nezvratnú podobu *kĺzať*. Nezvratné sloveso *kĺzať* si vyžaduje predmet *(kĺzať niečo*, napr. nábytok). Ak je však predmet, s ktorým sa niečo deje (ktorý je kĺzaný), vo vete podmetom, musí sa použiť zvratná podoba: *nábytok s a k ĺ z a l po podlahe.*

Slovotvorne neústrojný je i slovesný tvar *zosiliť*. Slovník slovenského jazyka charakterizuje toto sloveso ako knižné, zastarané. Lexikálny význam tohto slovesa je „urobiť takým, ako označuje prídavné meno silný". Sloveso s týmto významom patrí do slovotvorného modelu, kde základovým slovom

je adjektívum, a nie substantívum *(sila)*. Preto vo vete... *elektrické pole medzi katódou a anódou sa zosilí* (9/134) má byť tvar... *s a z o s i l n í.*

Z originálu sa dostalo do prekladu i podstatné meno *ukáznenosť* odvodené od prídavného mena *ukáznený: ...ukáznenosť vodičov a chodcov...* (8/105). Slovo *kázeň* sa v slovenčine nepoužíva vo význame „disciplína", a tak ani sloveso *ukázniť*, ani prídavné meno *ukáznený*, ani podstatné meno *ukáznenosť*, ale *disciplína, disciplinovať, disciplinovaný, disciplinovanosť.*

Vplyv predlohy badať i pri preklade niektorých spojok, častíc a predložiek. Spojka *akonáhle* je v slovenčine zastaraná (pozri Kultúra slova 1, 1967, 44): *Akonáhle sa uvedie elektrina do činnosti...* 9/138. Má byť: *L e n č o s a uvedie...*

Nepozorne preložená je česká častica *také*. Niekedy sa prekladá duplicitne: *Aj tvar lietadla je tiež prispôsobený...* 8/110 (stačí takto: *Aj tvar lietadla je prispôsobený...*), inokedy prvýkrát ako častica *(aj)* a druhýkrát ako ukazovacie zámeno vo funkcii prívlastku. Veta v preklade potom nemá zmysel: *Sú aj také zdroje striedavého prúdu s kmitočtom až 10^{10} Hz.* (V orig.: *Jsou však také zdroje střídavých proudů o kmitočtu až 10^{10} Hz.* 9/135.)

V tejto vete sa použila predložka *s* na vyjadrenie množstva, počtu *(s kmitočtom)*. Je to jeden z mála prípadov, keď sa predložka *o* v recenzovaných učebniciach nepreberá v tomto význame z textu pôvodiny bez zmeny *(o kmitočte)*. J. Oravec správne charakterizuje spojku *o* v tomto význame ako zastaranú (Kultúra slova 1, 1967, 202-205). Vo všetkých troch učebniciach zreteľne prevažuje konštrukcia s predložkou *o*, napr.: *valec o malom priereze* (7/66), *kváder o podstave 1 cm^2* (7/71), *teleso o objeme 1 dm^3* (7/76, 8/30), *vlak o päťdesiatich vagónoch (7/79), liha o dĺžke 8 m, trojuholník o zvislej odvesne 2 cm a o prepone 8 cm, rovina o dĺžke 10 cm* (8/55), *motor o výkone 10 koní* (8/105), *izolanty o rovnakej hrúbke* (9/24), *kondenzátor o určitej kapacite* (9/24), *prúd o tej istej efektívnej hodnote* (9/94), *lúč o uhle..* (9/183) atď. — Popri tomto takmer univerzálnom výskyte predložky *o* v uvedenom význame použil prekladateľ predložku *s* v učebnici pre 7. ročník iba jedenkrát *(kvapalina s väčšou mernou váhou...* 7/73) a v učebnici pre 9. ročník iba trikrát *(prúd s kmitočtom...* 9/96, 135, *vedenie s napätím ...* 9/110). Okrem toho je sem-tam v učebnici pre 9. ročník genitív: *kondenzátor kapacity 10 uF...* 9/26, *drôt dĺžky 100 m a prierezu 0,25 mm^2...* 9/41.

Veľmi často sa v učebniciach používa predložka *pre* v účelovom význame namiesto predložky *na*, napr.: *pre zostrojenie naklonenej roviny zvolíme mierku...* 8/55, *prístroj nie je vhodný pre meranie...* 9/29.

Predložka *u* sa nesprávne spája s neosobnými menami: *u mernej váhy* (7/81) miesto *p r i mernej váhe, ...odpor je u medi..., u chrómniklu...* 9/40, *u väčších šošoviek sa neuchyľuje lúč...* 9/180 a pod.

Predložka *po* sa nesprávne používa miesto predložky *z* v spojení *po stránke* (m. *z o stránky) hospodárskej aj vedeckej...* 9/199.

Chybné väzby sú pri slovesách *považovať, závisieť, záležať. Umelú družicu Zeme možno považovať ako Mesiac v malej vzdialenosti od Zeme...* 9/156 miesto *...družicu možno považovať (pokladať) z a Mesiac...* Často sa v u-

čebniciach zamieňa väzba slovies *závisieť od niečoho* a *záležať na niečom*, alebo sa použije nesprávne sloveso: ... *tlak závisí na priereze trubice* ... 7/88 miesto *od prierezu*: ... *príkon nezáleží len od napätia* ... 9/51. Tu malo byť sloveso *nezávisí od* ...

V učebnici pre 9. ročník sa sloveso *stať sa* spája s nominatívom, hoci v českej predlohe je v týchto konštrukciách inštrumentál, tak ako by mohol byť aj v slovenčine: *schéma sa stane jednoduchá a prehľadná* ... (31), *oceľ sa stáva magnetická* ... (66) a i. miesto *stáva sa jednoduchou a prehľadnou, magnetickou.*

Kde-tu ostali v učebniciach chyby aj v ohýbaní slov: *dáme medzi čeľusti* (m. *čeľuste*) — 7/45, *nádoba tvaru písmeny U* (m. *písmena*) 7/89, *s dvoma komínami* (m. *komínmi*) — 7/118, *z nákladných aut* (m. *áut*) — 7/67, *podľa výšok a níži* (m. *níží*) — 7/89, *zariadenie automobila* (m. *automobilu* — 9/122, *mesiačka* (m. *mesiačika*) — 9/157.

Tvary niektorých prísloviek s koncovým *-e* majú mať *-o*: *priamočiare* — 7/121, *bohate* — 9/211.

Ukazovacie zámeno *tento, táto, toto* sa veľmi často používa na začiatku vety ako absolútne. Pritom je zujímavé, ako sa tým kazí nielen slovenčina, ale i predstava o texte originálu. V českom texte totiž toto absolútne ukazovacie zámeno nie je: *Na spojených nádobách jsou založeny i plavební komory. Stavějí se u jezů a přehrad, protože umožňují přemístit lode* ... — Preklad: ... *stavajú sa* ... *priehrady. Tieto(!) umožňujú prekonať* ... 7/74.— *Dírkovou komorou lze vytvořit obrazy svítících předmětů a zachytit je na matnici; jsou výškově i stranově obrácené.* — Preklad: ... *obrazy možno zachytiť na matnici;* tieto *(!) sú* ... 9/149.

V inej súvislosti sa zase v preklade vynecháva predmet po predmetovom slovese v takom kontexte, kde je pri slovese predmet potrebný: *Ako sa odráža lúč, ktorý dopadne do vrcholu zrkadla? Zostrojte (?) a presvedčte sa pokusom.* — Text originálu: ... *Sestrojte jeho polohu.* (9/166) V predlohe je myšlienka vyjadrená presnejšie. Takýto preklad je v učebnici pre 9. ročník na veľa miestach.

V slovoslede sa robí v učebniciach najviac chýb pri používaní príklonky *sa*. Príklonky sa spravidla kladú za prvý výraz vo vete a tvoria s ním jeden rytmický celok. Preto sa napr. vo vete *Do zošitu nakreslite si takúto tabuľku* ... (7/109) mal slovosled upraviť: *Do zošitu si nakreslite* ... Podobne: *Čo sa stane, keď v sériovom spojení sa jedna žiarovka prepáli?* (9/46) — *Čo sa stane, keď sa* ...

Pokiaľ ide o slovník učebníc, treba uznať, že sa v odbornom prejave nevyhnutne niektoré výrazy opakujú. Ale tam, kde by synonymia nenarušila presnosť vyjadrenia, treba ju využiť. Tak napríklad k slovu *rôzny* sú v slovenčine synonymá: *rozličný, rozdielny, všelijaký, rozmanitý, odlišný.* Slovo *rôzny* má v učebniciach fyziky veľmi bohatú frekvenciu. Vyskytuje sa v učebnici pre 7. ročník 37-krát, v učebnici pre 8. ročník 42-krát a v učebnici pre 9. ročník 73-krát. Zo synoným sa použilo iba synonymum *rozličný*, a to v učebnici pre 7. ročník 4-krát a v učebnici pre 9. ročník 3-krát. Podobný stav je aj pri prídavnom mene *rýchly* a pri príslovke *rýchle*. V slovníku učebníc sa nenájde synonymum *chytrý, chytro* (... *napätie rýchle klesá* ... 9/22).

Treba upozorniť i na tlačové chyby, pretože je ich v učebniciach fyziky priveľa. Ide o dĺžne, mäkčene, chybne prepísané hlásky *(fysikálny* m. *fyzikálny,* 7/140, *ty* m. *tým.* 7/55, *pravideľnosť* m. *pravidelnosť,* 8/82, *rovnoběžné* m. *rovnobežné,* 9/90, *gulôčka* m. *guľôčka,* 9/191 atď.

Za tlačové chyby nemožno pokladať nadmerné množstvo interpunkčných chýb v jednoduchej vete aj v súvetí. Sú to jednak chýbajúce čiarky, jednak nadbytočné čiarky (najmä v jednoduchej vete medzi vetnými členmi, ktoré sú v určovacom vzťahu).

Mnohé slová sú nesprávne rozdelené na konci riadka (*nas-tane,* 9/130 a pod.).

Nesprávne po francúzsky sú napísané mená *Iréna* a *Fréderik Curie-Joliot.* Keď už po francúzsky, tak potom *Irène* a *Fréderic...* Chybný je i prepis výslovnosti mena *Curie* ako *kyri.* V slovenčine sa francúzska hláska *u* vyslovuje tak ako vo francúzštine, ako *ü,* a nie ako *y,* teda *küri.*

I keď sa v posudku jazykovej stránky učebníc fyziky zapodievame iba chybami a nehodnotíme aj jej klady, neznamená to, že celý preklad je nanič. Jazyková správnosť, presnosť a plynulosť prekladu učebnicového textu je však takou samozrejmou požiadavkou, že nepokladáme za vhodné osobitne vyzdvihovať tie miesta, kde sa táto požiadavka spĺňa. Treba povedať, že aj takéto miesta v recenzovanom texte sú.

V. Betáková

Poznámka o korektorských a systematických chybách

Je známe, že pozornosti i toho najskúsenejšieho korektora uniknú často najzáhadnejšie tlačové chyby. Preto treba pri každom vytlačenom texte rátať s istým percentom korektorských, tlačových chýb. A preto by nebolo správne vyčítať korektorské chyby, ak nepresahujú isté percento.

Ale ak sa toto percento prekročí a ak sa pritom z náhodných tlačových chýb stanú chyby systematické (ako sa to rozlišuje v teórii merania), ktoré často závisia od autora alebo redaktora, nie od korektora, treba na ne poukázať. Preto pokladáme za potrebné upozorniť na 3. číslo Slova a slovesnosti z r. 1967, kde je v slovenskom príspevku M. Varcholu na s. 269—273 toľko chýb, že nesporne presahujú z oblasti tlačových chýb do oblasti systematických chýb.

Veľmi nápadné sú predovšetkým chyby v kvantite, najmä tam, kde sa označuje kvantita úplne nepochopiteľne, napr. v slovách *hierárchiu, teritoriálné.* Nesprávne sa označuje kvantita aj v slovách *tématicky, fiktivné, eskimacký, tatarských, finských.* Kvantita sa neoznačuje v slovách *systemovosť* (až trikrát), *monosemický, semasiologický, regulernosťou, indoeuropských, gruzinskou, činštiny, pozíciach, neúplný, zamien* (má to byť gen. pl. od *zámeno), črt* (gen. pl. od *črta*), *neobstalo by* (tvrdenie).

O písaní *zpomedzi* namiesto *spomedzi, zpracované* namiesto *spracované* nemožno s istotou povedať, že to nie sú korektorské chyby. Ale používanie *tvarov ako typami* m. *typmi* a *form* m. *foriem, kavkazský* m. *kaukazský, presentný* m. *prézentný* ukazuje, že tu s najväčšou pravdepodobnosťou ide o chyby autorské. Svedčí o tom aj skutočnosť, že nikto

zo slovenských jazykovedcov by dnes už nepoužil prídavné meno *stejný* m. *rovnaký*, ba ani prídavné mená *obecno-teoretický* a *obecnolingvistický*, ale iba *všeobecne teoretický a všeobecnojazykovedný*. Dnešnému úzu v odbornom štýle slovenčiny nezodpovedajú ani zvraty *jedná sa o prefixy, o jazyky*, ani prídavné mená *ugro-finský, ibero-kavkazský, tunguso-mandžurský* m. *ugrofínsky, iberokaukazský, tunguzomandžuský*. Tvary *zastaralý, zastaralosť* sa dnes pokladajú za zastarané, tvar *nehliadiac* nemožno vôbec kvalifikovať, lebo nikdy v slovenčine v takejto podobe nejestvoval.

Od súčasného úzu sa odlišujú aj niektoré väzby, ktoré autor používa. Napr. namiesto *lingvisti pracujú v starých ideách* by sme povedali, *že pracujú v starom duchu, starými metódami*. Jazyky nie sú vybudované *na jednom modeli*, ale *podľa jedného modelu, fúzia nie je príznačná nanajskému jazyku*, ale *pre nanajský jazyk*. Namiesto *v príspevkoch sú dané postrehy* by sme povedali, že *v príspevkoch sú postrehy*. Predpokladať morfémy nie je *polemické*, ale *sporné;* nie *považovať ako výsledok*, ale *za výsledok;* nie *pracovníci typológie*, ale *pracovníci v oblasti typológie* alebo stručne *typológovia;* príklady sa *neilustrujú*, ale *uvádzajú*, príp. *príkladmi sa niečo ilustruje*.

Uvedené príklady stačia podľa našej mienky na to, aby sa ukázalo, že príspevok M. Varcholu sa veľmi príznačne vymyká zo spôsobu vyjadrovania v slovenskej odbornej literatúre nielen nerešpektovaním základných pravopisných pravidiel (ak by sme ich iba takto hodnotili), ale aj používaním veľmi svojráznych vyjadrovacích prostriedkov, väzieb a zvratov. Škoda, že príspevok v takejto neupravenej podobe uverejnil práve časopis Slovo a slovesnosť a k tomu ešte v čísle venovanom 50. výročiu Veľkej októbrovej socialistickej revolúcie.

J. Horecký

SPYTOVALI STE SA

Bubník. — J. B. z Bratislavy: „V materskej škole, na ktorej pracujem, sa vždy vraví len *bubienok*. Môžeme hovoriť aj *bubník?*"

Z listu možno vyčítať, že ide o hudobný nástroj, ktorý sa v materských školách používa pri rozličných rytmizovaných cvičeniach a činnostiach. Aby sme mohli priliehavo odpovedať, povšimneme si zdrobneniny (deminutíva) k tým podstatným menám mužského rodu, ktoré majú podobné hláskové zloženie ako slovo *bubon*. — K podstatnému menu *zvon* je zdrobnené *zvonček*, k podstatnému menu *hrebeň* je *hrebienok; kameň — kamienok, prsteň — prstienok*, ale *oheň — ohník, deň — dník, peň — pník, sršeň — sršník*. Ako vidieť, zdrobneniny v tejto skupine slov môžu mať zakončenie *-ček, -ienok* a *-ík*.

Od podstatného mena *bubon* môžeme celkom dobre utvoriť dve zdrobnené

podoby — aj so zakončením *-ienok* aj so zakončením *-ík.* Dobré je jedno i druhé: *bubienok* aj *bubník.*

No so zreteľom na to, že slovo *bubienok* sa používa ako odborné pomenovanie (odborný termín) časti stredného ucha, možno odporúčať, aby sa na označenie hudobného nástroja (i detskej hračky) používalo radšej slovo *bubník.*

Nuž nielenže slovo *bubník* možno používať, ale ho v danom význame pokladáme za primeranejšie ako *bubienok.*

G. Horák

Streľba kľačiačky a ležiačky — P. Scheber z Trenčína: „Ako športového strelca ma zaujíma, aké sú rovnocenné slovenské výrazy za české spojenia *strelba vleže, strelba vkleče,* ktoré v takejto nezmenenej podobe počuť veľmi často aj na Slovensku."

Namiesto výrazu *streľba v kleče,* kde je slovotvorne nenáležité slovo *kleč,* používajú sa v spisovnej slovenčine spojenia *streľba v kľaku, streľba kľačiačky, streľba pokľačiačky.* Správny je i výraz *streľba v ľahu,* prípadne *streľba ležiačky, poležiačky,* nie *streľba v leže.* Slová *kľak* a *ľah* sú tzv. deverbatíva, t. j. podstatné mená utvorené veľmi produktívnym (živým) slovotvorným postupom zo slovesných základov; porov. *padnúť — pád, vyskočiť — výskok, zapísať — zápis,* teda aj *kľaknúť — kľak, ľahnúť — ľah.* Z viacerých možností, ktoré sme tu uviedli, v odbornej vojenskej terminológii uprednostňujú sa spojenia *streľba kľačiačky, streľba ležiačky, streľba stojačky* (pozri Česko-slovenský vojenský slovník, Praha 1962, str. 231). V citovanom vojenskom slovníku sú aj podoby *streľba kľačmo, streľba ležmo, streľba stojmo,* ktoré sa ako jediné používajú v Príručke pre mužstvo v protivzdušnej obrane (Praha 1958). Ako vidieť, v spisovnej slovenčine jesto dosť vyhovujúcich prostriedkov namiesto nenáležitých výrazov *streľba v kleče* a *streľba v leže.*

I. Masár

Nákladné auto a nákladniak. — Š. G. z Trnavy: „V nedeľnej Pravde z 12. novembra 1967 (na 1. str.) dolu pod obrázkom som čítal vetu *Smrť našiel práve pod kolesami náklaďáku.* — Je slovo *náklaďák* v poriadku?"

V danej súvislosti (šlo o holé a štylisticky nepríznakové oznámenie nešťastnej udalosti) výraz *náklaďák* nevyhovuje. Bolo tu treba použiť štylisticky neutrálne a neskrátené dvojslovné pomenovanie *nákladné auto.* Len v hovorovom štýle možno použiť aj skrátený (slangový) výraz *nákladiak* (alebo *nákladniak).* Slangový výraz *nákladniak/nákladiak* možno v hovorovej reči a v dopravárskom okruhu použiť aj ako pomenovanie nákladného vlaku (porov. *osobák).*

Ešte raz: výraz *nákladiak* do novinovej zprávy nepatrí. Odporúčame venovať viacej pozornosti štylizácii krátkych novinových zpráv, a to i pod obrázkami.

G. Horák

V Priore. — F. A. z Bratislavy sa spytuje, ako sa má skloňovať názov bratislavského obchodného domu, ktorý sa ešte len stavia a ktorý bude mať názov *Prior.*

Pisateľa iste zaujíma najviac 6. p. tohto slova, teda to, či sa bude nakupovať *v Priori* alebo *v Priore.* Ešte skôr ako náš reprezentačný obchodný dom dokončia, treba si zapamätať, že jeho názov sa skloňuje pravidelne podľa vzoru dub, 6. p. bude teda *v Priore.* Koncovku *-i* v 6. p. majú len tie slová na *-or,* pri ktorých pri skloňovaní *-o-* (tzv. pohyblivé) vypadáva: *kufor — v kufri, Pôtor — v Pôtri.* Kde *-o-* pri skloňovaní ostáva, koncovka je pravidelná: *v trezore, v motore, o tumore,* takisto aj *v Priore.* Ostatné pády tohto slova: 2. p. má podobu *do Priora, z Priora,* 3. p. *k Prioru,* 4. p. *Prior,* 7. p. *s Priorom.*

P o z n á m k a: Názov *Prior* je prevzatý z latinčiny, kde slovo *prior* značí „prednejší,. lepší, význačnejší". Nové obchodné domy s týmto názvom mali by byť podľa toho lepšie, mali by vynikať nad ostatnými.

M. Pisárčiková

Dózsa Ujpest. — J. S. z Bratislavy sa spytuje, či sme s tým spokojní, keď sa v športových rubrikách novín písalo, že *Dózsa Ujpest neprijala návrh* a že *diskusia vyvolala nespokojnosť vo vedení Dózsy.*

Nie, neboli a nie sme s tým spokojní. Futbalový klub *Dózsa (Ujpest)* dostal meno podľa Juraja Dóžu, ktorý na začiatku šestnásteho storočia viedol v Uhorsku známe sedliacke povstanie. Priezvisko *Dóža* sa skloňuje celkom tak ako napr. priezviská *Hodža, Habdža, Boďa, Čajka* atď. — podľa vzoru h r d i n a. Teda takto: *Dóža — Dóžu — Dóžovi — s Dóžom.* To platí o mene *Dóža* i vtedy, keď sa stane menom športového klubu a keď ho citujeme v maďarskej pravopisnej podobe *(Dózsa — Dózsu* atď.).

Ide o vlastné meno mužského rodu, preto i sloveso, ktoré sa naň vzťahuje, bude mať tvar mužského rodu. Bolo teda treba písať takto: *Dózsa Ujpest n e p r i j a l návrh; Diskusia vyvolala nespokojnosť vo vedení D ó z s u.* (Porovnajte si meno *Dóža* s menom *Spartak!) Dózsa* sa teda neskloňuje ako *Dukla.*

G. Horák

Prácnosť, jednotka prácnosti. — P. Ďurák z Bratislavy: „Na pracovisku sa často stretáme so slovom *prácnosť* a s výrazom *jednotka prácnosti.* Aký je ich význam a ako máme písať: *prácnosť,* či *pracnosť?*"

Slovo *prácnosť* sa používa v terminológii ekonomiky na označenie množstva práce, ktoré treba vynaložiť na zhotovenie nejakého výrobku ap. Dvojslovným termínom *jednotka prácnosti* treba rozumieť základnú veličinu, základnú mieru na meranie prácnosti. Tieto termíny vyhovujú z vecnej i jazykovej stránky.

Vzhľadom na to, že sa v praxi prejavuje pri písaní slova *prácnosť* dost neistoty, treba o ňom uviesť, že súvisí so slovotvorným základom *práca* (užšie s prídavným menom *prácny*), preto sa píše s dlhým *á.* Takto sa podoba slova *prácnosť* zaznačuje v Slovníku slovenského jazyka III, str. 417 i v Pravidlách slovenského pravopisu (8. vyd., str. 210).

I. Masár

Veľké Trakany — z Veľkých Trakán. — Š. M. z Bratislavy: „Ako sa skloňuje miestne meno *Veľké Trakany?*"

Pomnožné miestne mená zakončené na *-any* sa v slovenčine skloňujú podľa vzoru *dub*. V gen. pl. tohto vzoru je bežná pádová prípona *-ov*, napr. *strom — stromov, rok — rokov, hrad — hradov* a pod. Vlastné podstatné mená (pomnožné) nemajú zväčša v gen. pl. pádovú príponu *-ov*, sú bez pádovej prípony (odborne vravíme, že majú nulovú pádovú príponu), pričom sa posledná kmeňová slabika predlžuje. Takú podobu má gen. pl. predovšetkým pri menách zakončených na *-any*. Kmeňová samohláska *a* sa v nich predlžuje na dvojhlásku *ia*, napr.: *Petrovany — Petrovian, Margecany — Margecian, Kraľovany — Kraľovian* a pod. V slovách zakončených na *-kany, -jany* sa však predlžuje krátka kmeňová samohláska *a* na dlhú samohlásku *á*, napr. *Vozokany — Vozokán, Krškany — Krškán, Bojany — Boján, Vojany — Voján* a pod. Podľa toho aj miestne pomnožné meno *Trakany* bude mať v gen. pl. podobu *Trakán* (nie *Trakian*). Nezávisle od otázky nášho pisateľa nenáležitú podobu 2. p. tohto miestneho mena sme našli v bratislavskej Práci zo 6. apríla 1967 vo vete: „Dvaja zamestnanci Čs. tabakového priemyslu z Veľkých Trakian J. R. a Š. T. sa údajne ‚pozerali' na dno pohárika." Kmeňová samohláska pomnožných miestnych mien na *-any* sa nepredlžuje, keď je predchádzajúca slabika v kmeni dlhá, napr. *Piešťany — do Piešťan.*

J. Jacko

Materská škola a škôlka. — Z. Š-ová zo Zvolena: „Môžeme používať obidva výrazy — *materská škola* i *škôlka?*"

Môžeme, ibaže každý na svojom mieste. Dvojslovné pomenovanie *materská škola* je úradné (oficiálne) pomenovanie, naproti tomu pomenovanie *škôlka* je familiárne, dôverné — mohli by sme povedať i prítulné. Dvojslovný názov *(materská škola)* je štylisticky nepríznakový (neutrálny), kým jednoslovný názov *(škôlka)* je štylisticky príznakový; hlási sa nám v ňom kladný citový vzťah k pomenovanej predškolskej inštitúcii. Názorne sa dá štylistický rozdiel medzi názvami *materská škola* a *škôlka* vystihnúť napr. poukazom na rozdiel medzi pomenovaniami *stará matka — starká, otec — ocko.* Prvé pomenovania sa zapisujú do úradných dokumentov, druhé sa používajú v neúradnom styku (v rodine), sú familiárne.

Aj deti z materských škôl už poznajú obidva názvy — názov *materská škola* i názov *škôlka.* Treba len, aby podľa dobrého príkladu v materskej škole (ale i doma) si uvedomili rozdiel v ich štylistickej hodnote. Podľa toho názov *škôlka* (nie *školka*) sa bude ďalej vhodne uplatňovať i v básnickej tvorbe pre našich najmenších.

G. Horák

Desiatárka — desiatárok. — A. K. z Trnavy: „V novinách ma upútalo slovo *svačinárky.* V článku sa písalo o učiteľoch, ktorí na dedinách v školách rozdeľujú desiate. I v závodoch tak volajú tie pracovníčky, ktoré rozdávajú desiate. Iste nevedia, že slovo *svačinárky* je české. Nemáme na to vhodné slovenské slovo?"

V slovenčine názov *svačinárka,* ktorý je utvorený z českého slova *svačina,* naozaj nevyhovuje. Pri tvorení nového názvu treba vychádzať z domáceho základu — ak, pravdaže, v jazyku jestvuje. Oproti českému *svačina* máme slovenské *desiata* (prípadne *olovrant).* Z neho sa utvorilo slovo *desiatárka,* a to podobným slovotvorným postupom ako pri slovách *frézárka, bábkárka* a pod. Upozorňujeme ešte na pravopisnú stránku slova *desiatárka.* Prípona *-ár, -árka* je pri činiteľských podstatných menách vždy dlhá. Ale druhý pád množného čísla znie *d e s i a t á r o k,* nie *desiatáriek,* lebo tu sa už uplatňuje pravidlo rytmického krátenia.

E. Smiešková

Kvaka — kvák; kvak. — Kolektív finančnej učtárne Tesly v Liptovskom Hrádku: „Prosíme Vás o objasnenie výrazu (slova) *kvaka* a *kvak.* Je podoba *kvak* 2. pád množného čísla od slova *kvaka?"*

Slovo *kvaka* je botanický názov a pomenúva sa ním druh bielej repy, používaný ako zelenina alebo krmivo. Z názvoslovnej príručky Slovenská botanická nomenklatúra (Bratislava 1954, str. 26) sa dozvieme, že *kvaka* patrí k rodu kapustovitých, t. j. medzi také rastliny, ako je *kapusta obyčajná, kel kučeravý, kel hlávkový, karfiol, karfiol repka* a i.

V 2. páde množného čísla má slovo *kvaka* podobu *kvák,* teda s dĺžkou. Slovo *kvak* s krátkym *a* je citoslovce, ktorým sa napodobuje hlas vrany, žaby a iných zvierat.

I. Masár

Duť na sklársku píšťalu? — V. H. z Lučenca: „V Pravde z 11. novembra 1967 je na druhej strane pod obrázkom takýto sprievodný text: *Duj, duj, duj... Lenže tentoraz nie na fujaru, lež na sklársku píšťaľu...* Je to tak dobre?"

Fotografia, pod ktorou je táto vysvetľujúca poznámka, zachytáva sklára so sklárskou píšťalou (pri práci) a je umiestená hneď vedľa sobotnej rubriky Slovenčina naša. Nuž hádam o to viacej treba preveriť jazykovú správnosť jej slovného sprievodu.

Sloveso *duj, duj, duj* má tu význam „fúkaj" *(duť — duj).* V uvedenej vtipnej poznámke si jeho význam môžeme spájať so slovesom *dudať* čiže *hrať — vyhrávať.* Keby sme nápis chápali v takomto zmysle, radili by sme takúto zmenu v texte: *Duj, duj, duj... Lenže tentoraz nie na fujare, lež na sklárskej p í š ť a l e.* — Správne totiž hovoríme a píšeme *hrať na husliach, hrať na harmonike, hrať na píšťale* (nie... *na husle).* No keby sme sloveso *duť* chápali vo význame „dúchať", poznámka pod obrázkom by správne znela takto: *Du, duj, duj... Lenže tentoraz nie d o f u j a r y, lež d o s k l á r s k e j p í š ť a l y...*

Len z týchto dvoch variantov si možno vybrať. A ktorý z nich, vážení čitatelia, vy pokladáte za vhodnejší so zreteľom na zámer titulkára, to nám môžete napísať.

G. Horák

KULTÚRA SLOVA

ROČNÍK 2 — 1968 — ČÍSLO 2

Kultivovaná výslovnosť — podmienka recitačného umenia

(Na okraj 13. Hviezdoslavovho Kubína)

VLADO UHLÁR

Od r. 1954, keď bývalé Povereníctvo školstva vyhlásilo významnú kultúrnu akciu Hviezdoslavov Kubín, začalo sa na Slovensku pestovať recitačné umenie na širokej základni. Nasledujúceho roku sa akcia rozšírila na školy všetkých stupňov. Jej zásluhou a potom zásluhou paralelnej akcie Súťaž tvorivosti mládeže, ktorú organizoval Československý sväz mládeže, neostalo skoro jedinej základnej školy na Slovensku, kde by sa najlepší učitelia neboli hlbšie začali zaoberať umeleckým prednesom.

Recitačné umenie týmito akciami obracalo pozornosť našej kultúrnej verejnosti a najmä škôl a pedagógov nielen na slovesné umenie, ale aj na otázku kultúry slovenského jazyka a najmä kultivovania výslovnosti.

Akciami Hviezdoslavov Kubín a Súťaž tvorivosti mládeže dostali školy podnet, aby popri výslovne umeleckých cieľoch recitačného umenia sústredili pozornosť aj na kultúru ústneho prejavu štylizovaného osobitným spôsobom v súlade so špecifickosťou tohto umenia.

Dalo sa očakávať, že najlepší žiaci za vedenia pedagógov a vlastnou prácou si vynikajúco osvoja všetky jemnosti spisovnej slovenskej výslovnosti, že kultivovanie ortoepie nájde hlboké pochopenie na všetkých našich školách a prenikne celou našou kultúrnou verejnosťou.

Napriek istej rozpornosti medzi cieľmi výslovne umeleckými a úsiliu našich škôl smerujúcemu k zvýšeniu literárnej výchovy a jazykovej